

EEN INLEIDING FILOSOFIE

Het schilderij *De School van Athene* (Rafaël) uit 1510 wijst op de grootse belangstelling van de Renaissance voor de Klassieke Oudheid. En deze belangstelling is er nu, anno 2013, nog steeds onverminderd. Algemeen wordt erkend dat deze antieke filosofen aan de basis liggen van het begin van de Westerse filosofie. Hoe komt dat? In hoeverre hebben die lange Middeleeuwen een rem gezet op die ontwikkeling? En vanwaar die hype tijdens de Renaissance? En dan komt er de Verlichting en de tijd na de Franse Revolutie? Wat is er daarna verder gebeurd met de filosofie? In deze eerste bijeenkomst overlopen we die 2500 jaar geschiedenis van de Westerse filosofie als voorbereiding op de volgende sessies.

De school van Athene - Wikipedia

Rafaël Sanzio, //School van Athene// (1509) - Humanistische Canon

Wat is filosofie eigenlijk?

https://www.youtube.com/watch?v=opX_XbqGuWg

Vroeger in volksmond pittoreske dorpsfiguren de “**dorpsfilosoof**” (dorpsgek!).

In de periode na de jaren 1950 treffen we de woorden filosofie en filosoof op een andere manier aan. In de media vinden we wendingen als “*de filosofie van de huurwet*”, “*de filosofie van deze partij is de volgende*”. Filosofie is hier synoniem geworden voor **levensbeschouwing** of **levensvisie**. In feite kan in deze betekenis filosofie vervangen worden door “*visie op...*”. Hier wordt het woord filosofie in erg **ruime zin** gebruikt.

Over filosofie in meer **strikte zin** horen we (spijtig genoeg) slechts sporadisch spreken. Wanneer een belangrijk filosoof gestorven is, dan wordt dit in de media, op radio en TV meegedeeld en wordt zijn of haar filosofie kort voorgesteld. De filosofie van zo iemand is in feite zijn of haar denksysteem. Met dat **denksysteem** identificeert men de filosoof of de filosofische denkstroming. Voorbeelden hiervan zijn Het dualisme van Descartes, het utilitarisme van Bentham, de hermeneutiek van Gadamer enz.

moeilijk is, niet te verstaan, iets abstracts en waarschijnlijk ook iets saai wezenlijk is voor je eigen bestaan. Ieder van ons is immers op de één of andere manier een filosoof.

De be’doel’ing van deze cursus is dat je **op zoek gaan** naar een filosofie **waarvan je vermoedt dat die filosofie in de concrete leefwereld voorkomt**.

En dus gaat filosofie over de **JUISTE VRAGEN** stellen!

- Waarom bestaat er een wereld, een wereld waar ook wij deel van uitmaken?
- Wat betekent “bestaan”?
- Wat betekent zin van bestaan?
- Waarom is er eerder iets dan niets?
- Waarom moeten mensen lijden?
- In hoeverre leeft de mens (on)zichtbaar?

TOEPASSING:

Casus: Wat is autonomie?

In hoeverre is er (on)mogelijkheid van autonomie?

In de loop van de geschiedenis is nogal wisselend, en vaak erg sceptisch, gedacht over de zogenaamde autonomie die de mens zichzelf meent te mogen of te kunnen aanmeten. Een summier overzicht (wordt tijdens de bijeenkomsten toegelicht):

700	Mozes brand. braamstruik	IK BEN DIE BEN
300-400	Oudheid: epic., stoï., e.a.	pluk de dag (CARPE DIEM) en denk zelf
1600	Descartes	COGITO ERGO SUM ik denk dus ik ben
1750	Hume	driften → ratio sukkel er achter aan
1800	Kant	SAPERE AUDE durf/moed te weten
1850	Nietzsche	ÜBERMENSCH
1920	Freud	ES!!!
1950	Kristeva	DE WERELD IS ÉÉN TEKST

1.

Betekenis van het woord filosofie

Lees [Filosofie - Wikipedia](#) erg uitgebreid!

Het woord *filosofia* zou door Plato's tijdgenoot Isocrates (436-338) geïntroduceerd zijn. Vóór die tijd paste Heraclitus het begrip *filosofos andras* (naar wijsheid strevende mannen) toe. Ook kenden de pre-socratici het begrip *to sofón* (al het zijnde is in het Zijn). Een soort combinatie van die twee laatste begrippen leidde tot de introductie van het begrip *filosofia* cq. filosofie. Heidegger ziet hierin een belangrijk woordbetekenisverschil in zijn voordracht gegeven in 1955 *Was ist das – die Philosophie?*

Het woord “filosofie” komt van het Griekse woord **φιλοσοφία** (*philosophia*), gevormd door de verbinding van “**φίλος**” (*philos*), vriend, en “**σοφία**” (*sophia*), wijsheid, = liefde voor de wijsheid. waarschijnlijk gemunt door Pythagoras (ca. 580-500) zie wikipedia. Het Nederlandse synoniem voor filosofie is **wijsbegeerte** = een dwingend maar aangenaam verlangen naar wijsheid. Zie Aristoteles, *De eerste filosofie*. Eerste zin: *Alle mensen streven van nature naar kennis*. En verder: achter de verwarrende veelheid van verschijnselen die de mens omringende eenheid aan het licht te brengen. Zoeken naar het essentiële; bewuster en beter leven mogelijk maken.

Filosoferen is al denkend de werkelijkheid benaderen. De verwondering en het niet verdragen van onwetendheid is de kracht die de mens in de richting van het filosoferen voortstuwt. Daarin verschilt het Westers filosofisch onderwerp van dat van het Oosterse denken, dat eerder gericht is op spiritualiteit, religie, aandachtspunten voor het gedrag van de mens.

Is dit project dat zoekt naar waarheid, rechtvaardigheid en schoonheid mogelijk?

Twee standpunten:

1. vanuit (onbegrensd) vertrouwen op de redelijkheid: **ratio**
2. vanuit twijfel en ongeloof: **scepticisme**

Deze twee standpunten, waartussen mengvormen, zijn in de loop van de geschiedenis steeds niet verzoenbare uitgangspunten van discussie geweest die nu nog steeds leeft. Dus geen definitie te geven van filosofie. Werkbaarder is filosofie te zien als een **traditie**, een losse

samenhang en tegelijk netwerk van verschillende denkstijlen en stromingen. De grootste filosofen zijn deze die dan nieuwe samenhangen weten te plaatsen. En dat kan:

Themagericht:

- ideeënleer van Plato
- dualisme van Descartes
- hermeneutiek van Gadamer
- contingentie van Rorty

Specifiek gerichte filosofieën:

- Indiase, Chinese filosofie	meditatief, innerlijke wijsheid >>> ratio
- joodse, christelijke, islamitische	openbaringstheologieën
- Griekse filosofie	start cq. bakermat westerse filosofie
- Verlichtingsfilosofie	westerse vertaling Griekse filosofie
- existentiële filosofie	verdieping Griekse filosofie

Het vakgebied filosofie heeft geen specifiek onderwerp (object)! Integendeel: er zijn geen grenzen gesteld aan de onderwerpen waarmee de filosofie zich kan bezighouden. Vergelijk met natuurkunde, biologie of sociologie, psychologie: redelijk afgebakend.

Filosofie wordt wel gekarakteriseerd op de wijze hoe ze vragen stelt.

Dixit Schopenhauer (1788-1860):

Twee vereisten om te filosoferen:

1. de moed hebben geen enkele vraag vóór zich te houden en
2. alles wat vanzelf spreekt goed tot het bewustzijn laten doordringen om het zodoende als problematisch te gaan zien.

Filosofie vraagt om de vragen betere en scherper te stellen. Heeft dus niet direct kant en klare antwoorden op levensvragen of wereldraadsels, maar kan wel indirect de persoonlijke dimensie van een individu ondersteunen, versterken, bekrachtigen, kortom empoweren. Overigens: cultuur en tijdsgebonden.

In elk geval is het de taak van de filosofie om elke uitspraak, mening, overtuiging die als (on)waar wordt vooropgesteld te rechtvaardigen. De argumenten die hiervoor gebruikt worden kritisch bekeken te worden. Zie [Drogreden - Wikipedia](#)

Kant, *Wat is Verlichting?*

Verlichting is het uittreden van de mens uit de onmondigheid die hij aan zichzelf te wijten heeft. Onmondigheid is het onvermogen zich van zijn vertand te bedienen zonder de leiding van een ander. [...] *Sapere aude*. Heb de moed je van je eigen verstand te bedienen! is derhalve de zinspreuk van de Verlichting.

- Wat kan ik kennen? → kentheorie epistemologie
- Wat moet ik doen? → moraal ethiek
- Wat mag ik hopen? → schoonheid esthetica
- Wat is de mens? → bestaan existentie

Addendum:

Discussie: Wat wordt in onderstaande tekst beweerd???

Ofte: wat is filosofie niet?

Zijn hieruit filosofische vragen te stellen?

Spiritualiteit gaat over het zoeken naar balans. De balans tussen een overvolle agenda en reflectie, tussen orde en flexibiliteit, rituelen en creativiteit, oud en nieuw, luisteren en antwoorden, individu en gemeenschap.

Allerlei lessen zijn daaruit te trekken: zo zijn regels er niet om alles "dicht te timmeren", maar geven ze een kader aan waarbinnen keuzes kunnen worden gemaakt. Structuur biedt ruimte voor vernieuwing. Spiritualiteit gaat ook over geestelijke levendigheid. Dat vraagt om besef van wat je in beweging brengt, welke waarden je hanteert, welke levensstijl je ambieert. Dit innerlijk leven vraagt om voeding. Het is van belang te zoeken naar de plaats waar je die voeding kunt krijgen.

In het omgaan met spirituele zorg naar de patiënt en zijn familie kom je als zorgverstreker in contact met je eigen spiritualiteit, met je 'zijn', je diepe attitude. Iedere zorgverstreker in palliatieve zorg herinnert zich diepe ervaringen, ervaringen die iets in beweging zetten. Het zijn krachtbronnen die we ervaren en die de zorg 'uniek, zichtbaar en voelbaar maken'. Hoe kunnen we zorgen dat deze krachtbronnen niet uitgeput geraken? Hoe zorgen we voor voldoende innerlijke ruimte? Mia Leysen omschrijft het als volgt: 'Als je als zorgverstreker wil blijven werken met hart en ziel, dan is het belangrijk zorg te dragen voor jouw ziel'. Wie in palliatieve zorg werkt moet zich laten voeden, door spirituele verdieping, contact met de eigen binnenkant, meer bewust worden van je lichaam. Zorg dragen voor jezelf leer je door te leren luisteren naar de wijsheid in je lichaam, door je lichaamsbewustzijn te vergroten.

Daartegenover: Existentiefilosofie

Uit [Marcus Aurelius, //Persoonlijke notities// \(ca 170 -180 na Chr ...](#)

Dat kun je wel zeggen van de mens en zijn leven: de duur ervan is een stip, de materie is veranderlijk als stromend water; zijn waarneming is vaag, zijn lichaam bestemd om uit elkaar te vallen en tot ontbinding over te gaan, zijn ziel dolend, zijn lot ondoorgrondelijk, zijn reputatie niet op een redelijk oordeel gegrond. Kortom, al het lichamelijke is als een rivier, al het geestelijke droom en illusie. Het leven is een strijd en een verblijf in een vreemd land, en roem bij het nageslacht is vergeten worden. Wat kan ons dan een veilige doortocht geven? Enkel en alleen de filosofie.

Uit: Over nut en nadeel van het denken voor het leven door Konrad Paul Liessmann, uitgever Lemniscaat 1999

De filosofie kan zich tegenover het leven op één ding beroemen: namelijk dat ze het in heel zijn problematiek serieus neemt. Het filosofische denken heeft altijd betrekking op het leven, zij het ook vaak via tal van tussenstappen. Het is ook altijd de poging te begrijpen wat het eigenlijk betekent, als mens menselijk te leven. Het zou dan ook voorbarig zijn mee te zingen in het koor van diegenen die de geesteswetenschappen in het algemeen en de filosofie in het bijzonder tot niets meer in staat achten en haar economische inefficiëntie als bewijs voor haar overbodigheid opvatten. Want doordat de mens een denkend wezen is, zal hij de verlokkingen om zich zo nu en dan aan dit denken over te geven, niet kunnen weerstaan.

Uit: Filosofisch woordenboek (blz. 232), van Voltaire uitgegeven door Van Genneep, 2001, oorspronkelijke titel: Dictionnaire philosophique, 1769

Een filosoof is iemand die de wijsheid liefheeft, dat wil zeggen de waarheid. Alle filosofen hadden deze dubbele eigenschap gemeen; in de Oudheid is er niet één geweest die de mensen geen voorbeelden van deugd heeft gegeven, en geen lessen in waarheid op het gebied van de moraal. Wat de fysica betreft hebben ze zich misschien allemaal vergist; maar die heb je zo weinig nodig om te weten hoe je je moet gedragen in het dagelijks leven, dat de filosofen daar geen behoefte aan hadden. Er zijn eeuwen voor nodig geweest om slechts een deel van de wetten der natuur te leren kennen. Een wijs man heeft aan één dag genoeg om erachter te komen wat de plichten van de mens zijn.

Een filosoof is geen dweper, hij pretendeert niet dat hij een profeet is, hij beweert niet dat hij door de goden is geïnspireerd; en dus beschouw ik noch de oude Zoroaster, noch Hermes, noch de oude Orpheus als filosofen, en ook geen van die wetgevers op wie de volkeren van Chaldea, Perzië, Syrië, Egypte en Griekenland zo trots zijn. Zij die beweerden zonen Gods te zijn, waren de vaders van het bedrog, en als zij zich van de leugen bedienden om de waarheid te onderwijzen, dan waren zij niet waard om die te onderwijzen; zij waren geen filosofen: zij waren hoogstens heel verstandige leugenaars...

De geschiedenis begint 15.000 jaar geleden als de homo sapiens op het wereldtoneel verschijnt: vanaf dat ogenblik is er een wezen dat alles beter wil weten. De mens is een nieuwsgierig dier dat zich een idee van de wereld vormt en daarmee probeert zijn slechte gewoontes te vervangen via beter inzicht.

Miljoen jaren

↓

5 aapmens (Australopithecus)
2 handige mens (homo habilis)
1,7 rechtopstaande mens (homo erectus)
1 verspreiding Azië, Europa

Duizend jaren

↓

200 homo sapiens (moderne mens)
100 kolonisatie continenten v.u. Afrika??
30 kunst: grotten, beeldjes
(130-30 Neanderthaler gelijktijdig als moderne mens maar uitgestorven: Darwin??)
12-10 einde 4^e ijstijd en Paleolithicum: mens haast overal op aarde
10-9 Mesolithicum Azië 5500 Europa
na 9 Neolithicum v.a.1600 “

6000 - 2000 Minoisch Kreta, paleiseconomie, lineair schrift A ~ Egypte
(2250 – 1400)

1600 - 1100 Myceens vasteland, paleiseconomie, lineair schrift B ~ Homeros
Ioniërs – Archaïers – Doriërs

1000 - 500 Grieks grondslag van Griekse beschaving
1000 – 750 Dark Age (archeologie)
750 – 500 Archaische tijd (i-archie = begin): polis, munt, handel, kunst

500 vr. – 150 na

HISTORISCHE ONTWIKKELING: overzicht in zeven mijls laarzen.

Lees [Geschiedenis van de filosofie - Wikipedia](#) erg uitgebreid

Ontwikkeling van grote staten, te beginnen met Mesopotamië, Egypte, China, Perzen enz. Deze staten installeren een **topdown** structuur. De keizer, koning, farao als de zoon van de hemel omringd door (hoge) priesterklasse die het polytheïsme (veelgodendom) belijden. Hun goden zijn erg afstandelijk, streng en rampengeneigd. Daarom ontwikkeling van sterrenkunde om verklaring en antwoord te vinden op die kwade, vlug op hun tenen getrapte goden. De bodemklasse heeft het luisteren ernaar en kent afgeleid en deels privé haar religieus leven.

Bij de Grieken doet zich een iets andere, meer ‘gevarieerde’ staats- en godenontwikkeling voor. De Griekse cultuur ontstaat overigens (veel) later en men kan een cultuurontwikkeling zien van oost naar west, te weten van Azië naar Voor-Azië (± huidige Turkije) naar Griekenland, vooral kuststreken, en Italië. De Griekse samenleving begint kleinschalig en leidt tot het ontstaan van stadsstaten (met naburige omgeving) die geen neiging vertonen tot het, al dan niet met geweld, samenvoegen van steden tot grote staten zoals in Azië. Hier ontwikkelen zich stadstaatstructuren zoals tirannieën, aristocratieën, meritocratieën en ... democratieën! Dit laatste is uniek. Voor de eerste maal **bottom-up** structuur. Dit proces start vooral sinds de jaren 600 vr X in de stadstaat Athene.

In hun religieuze rituelen nemen de Grieken veel gebruiken over van (Voor-)Aziatische oorsprong, zoals altaar voor de tempel, verbranding van dieren, grote godenbeelden, de theogonie (oorsprong, stamboom goden). Hun visie op de goden verschilt echter. Voor hen zijn de goden menselijk(er), niet almachtig, bekleed met menselijke eigenschappen (ook in het voorstellen van de goden) en zijn de goden min of meer goed van aard verrijkt met rechtvaardige trekjes.

Een uitzondering zonder weerga is de ontwikkeling in de Joodse cultuur: het monotheïsme. Hierbij wordt één god vooruitgeschoven die alle eigenschappen van alle goden in zich draagt en tegelijk bovenaards is en niet tentoonstelbaar. Deze ‘eigen-aardigheid’ zal v.a. 300 vr leiden tot onenigheden, (superioriteits)twisten, afgunsten, niet aanvaardbare verschillen enz. waardoor de Joodse gemeenschap hoe langer hoe meer gepercipieerd wordt als een ander volk dan alle anderen en daardoor geregeld geïsoleerd wordt. Een en ander verergert na het ontstaan (uit het jodendom!) en de groei van het christendom ca. 100 na (antisemitisme, pogroms). Vooral de bekeringswerking van Paulus (+ 60 na X) en het Johannes-evangelie (± 80 na X) gaven de aanleiding dat joden en christelijke joden, en later gechristianiseerde Romeinse burgers, uit elkaar gingen.

Orfici: bacchus orfeus christenen

vanuit de Bacchus of Dionysos cultuur ontstond de Orfeusmythe waarbij de nieuw ontdekte roes toegeschreven werd aan goddelijke inbreng. Hiermee kreeg het orfisme een meer mystiek karakter. Hun leer hield onsterfelijkheid en wedergeboorte, het bestaan van een hemel/paradijs, vagevuur en onderwereld in. Tegelijkertijd was hun godsdienst niet gebonden aan steden (publiek karakter van religie) maar werd het particulier beoefend. Deze sekte was kleinschalig, niet bedreigend maar wel van grote invloed op de filosofie van Pythagoras, Plato en het latere christendom, via Augustinus (400 na).

ALDUS: bij de Grieken, althans v.a. 600 v X) gaan filosofie en wetenschap samen. In alle **vrijheid** worden nieuwe antwoorden geformuleerd. Elders gebeurde dit ook maar dan stelden toch een geestelijke en/of wereldlijke autoriteiten grenzen aan de intellectuele vrijheid. Een

van de eerste gevolgen hiervan is een poging om de wereld op een **rationele** manier te beschrijven en te verklaren zonder de hulp van godsdienst en/of mythologie in te roepen.

Wanneer later de Romeinen de Griekse staten overheersen, dan recupereren ze tevens de Griekse cultuur. Wel mutatis mutandis, maar toch. De intellectuele vrijheid zet zich verder en zo kan het christendom zich in de loop van de eeuwen verspreiden. Haar verspreiding heeft het christendom wellicht te danken aan het feit dat ze de gewone man/vrouw ofwel nu, ofwel later een rechtvaardige wereld voorhoudt. Een voortzetting van Griekse ideeën maar nu echt voor iedereen en niet alleen de high society! Wanneer rond 330 na X het christendom staatsgodsdienst wordt, is de weg vrij naar een wereldgodsdienst. Zelfs na de val van het Romeinse rijk in de 5^e eeuw na. De nieuwe invallers (Goten en Germanen) nemen het christendom vlot over want democratisch en het overblijvend Oost-Romeinse rijk kent wel een eerste schisma van het christendom en wordt de byzantijnse ritus genoemd.

In de loop van de middeleeuwen ontwikkelt het Westen een samenlevingsvorm waarbij het tweezwaardensysteem werkt. Er is een wereldlijke macht en een christelijke macht die elkaar in- cq. toedekken. De val van het West Romeinse rijk betekent wel een culturele terugval die met Karel de Grote (800 na) wel een heropleving kent maar vooral vanaf de 12^e eeuw een eigen weg gaat die zal leiden naar een verdergaande ontwikkeling van het rationele denken in een redelijk intellectuele vrijheid. Allerlei gebeurtenissen activeren deze ontwikkelingen:

- de kruistochten → contacten met oosterse en vooral Arabische culturen: kennismaking met Grieks - Romeinse werken via Arabische vertalingen
-
- de val van het Byzantijnse Rijk → asielwerking naar Italië en verder Westen: deels overname erfgoed m.n. vertaalde werken
- de reconquista op de Saracenen in Spanje → kennismaking met Moorse cultuur en gebrekkige overname van moors – joods – christelijk erfgoed
- het ontstaan van steden → geleidelijke centraalstelling burger vs adel
- de behoefte aan devotie voor het barre leven (waar de Kerk niet op inspeelt, is bezig met zichzelf en verrijking Rome)
- het ontstaan van de boekdrukkunst → voordeel voor/van Luther
- wetenschappelijk uitvindingen → versterking vooruitgangsgeloof
- sterk groeiend filosofisch gedachtegoed → verhogen de status van het burgerschap ten nadele van de macht van de adel (ridderschap verdwijnt cfr. Don Quichotte). Bij Franse Revolutie stelt Louis XVI: *Rousseau et Voltaire ont cassé la France.*
- vrijmetselarij
- bonum literarum
- het verlichtingsdenken

Uiteindelijk komen we terecht in de Moderne Tijd van de vooruitgangs- en verlichtingsfilosofen.

- Descartes → dualisme
- Spinoza → mens in de natuur, niet meer en niet minder
- Locke → aangeboren ideeën
- Hobbes → de mens is een wolf in schapenvacht: contracttheorie
- Leibniz → God heeft de best mogelijke wereld geschapen
- Hume → ervaring is gewoonte
- Voltaire → gebalde woorden
- Rousseau → volonté générale
- Kant → plicht
- Hegel → dialectiek

en vele anderen geven een voorzet tot de Franse Revolutie. Daarna wordt het nooit meer als weleer. Vanaf Napoleon gaat de **democratie** pijlsnel omhoog. Na opstanden in 1830, 1848 en twee wereldoorlogen wordt de democratie na de jaren 1950 voor iedereen beschikbaar. In deze periode kennen we filosofen als

- Schopenhauer → ascese en intro Oosterse filosofieën
- Nietzsche → Übermensch
- Kierkegaard → ethiek is uiteindelijk God

Hetgeen in de 20^e eeuw filosofen voortbrengt als

- Wittgenstein → taalspel
- Husserl → fenomenologie
- Heidegger → existentiële filosofie
- Sartre → vrijheid als keuze
- Levinas → het gelaat van de Andere
- Gadamer → hermeneutiek
- Rorty → het had ook anders kunnen zijn ~ contingentie
- Freud → droomduiding, het Es vs. Mozes: Ik ben, die ben ...

en nu ook (meer) vrouwelijke filosofen:

- Hannah Arendt → analyse van het totalitarisme
- S. de Beauvoir → emancipatorische betekenis van de vrouw
- Luce Irigaray → seksuele differentie
- Julia Kristeva → de wereld is één tekst
- Martha Nussbaum → politieke filosofie: The Fragility of Goodness
- enz.